

TERMINOLOGIJS ISTORIJA

Palmira ZEMLEVIČIŪTĖ

Lietuvių kalbos institutas

LIGŲ PAVADINIMAI LIETUVOS ŪKININKO PRIEDE SVEIKATA (1909–1928)

1909 m. buvo pradėtas leisti *Lietuvos ūkininko*¹ priedas² *Sveikata*, kurį redagavo daktaras Kazys Grinius. „Tai pirmutinis medicinos laikraštis lietuvių kalba. <...>, skiriamas sveikatos žinioms platinti tarp plačių minių“ (Grinius 1922: 16). Prasidėjus karui *Sveikatos* leidimas nutrūko, ji vėl atnaujinta 1920 m. ir be pertrūkio ėjo iki 1928 m.

Pirmaisiais trejais gyvavimo metais priedo *Sveikata* numeriai ėjo atskiromis knygelėmis, pvz.: D-ras P. Avižonis. *Trachoma* (1909 1), Daktaras K. Grinius. *Skarlatina* (1909 4), Dr. K. Grinius. *Nuomarius* (1910 1), Dr. A. Sketeris. *Karštinės* (1910 4), Dr. K. Grinius. *Apie drugio ligą* (1911 2), S. M. Kruvinoji. *(Dizenterija)* (1911 12) ir kt. – iš viso 17 knygučių. Tolesnis priedo leidimas buvo nereguliarus, numeriai – įvairaus dažnumo: nuo 1912 m. iki 1915 m. ėjo kas ketvirta savaitė, nuo 1920 m. iki 1924 m. – kas antras mėnuo, nuo 1925 m. iki 1928 m. – kas mėnuo.

Iš straipsnių antraščių aiškiai matyti, kad *Sveikatoje* daug rašyta apie ligas – *Kaip apsisaugoti nuo nervų apsilpimo* (1913 1), *Skiepykite nuo rauplių vaikus!* (1914 4), *Kaip apsisergėti nuo karštinės (tifo)?* (1914 5), *Apie pertukimą* (1914 6), *Apie karo ligas* (1915 1), *Kaip apsivalyt prie dėmėtosios šiltinės ir dar prie kitų limpamų ligų* (1920 1), *Apie limpamąsias mokinių ligas* (1920 4), *Apie trachomos ligą ir kovą su ja*

¹ Iki 1914 m. 5 nr. – *Lietuvos ūkininkas*, nuo 1914 m. 6 nr. – *Lietuvos ūkininkas*.

² Laikraštis *Lietuvos ūkininkas* be *Sveikatos* leido ir daugiau priedų: *Žemė* (1907–1928); *Mokykla* (1909–1912), vėliau ėjo kaip *Lietuvos žinių* priedas; *Jaunimas* (1910–1933), vėliau ėjo kaip savarankiškas leidinys; *Žibutė* (1911–1913); *Literatūros priedas* (1921–1922); *Savivaldybė ir kooperacija* (1921–1924); *Apžvalga* (1930–1932) (žr. LTE VII 1981: 13).

(1921 4), *Svarbiausios šio pavasario ligos* (1924 2), *Apie ligas nuo vaisių* (1924 4), *Ar išgydoma džiova?* (1925 5), *Neurastenija arba priepuola* (1928 2) ir kt.; apie higieną, sanitariją – *Kuno švarumas* (1914 4), *Ko reikia, kad sveiki būtume?* (1920 1), *Apie pirtis* (1920 2), *Kaip reikia praustis* (1920 4) ir kt., įvairiais kitokiais medicinos klausimais – *Apie ypnotizmą* (1912 5), *Akių įsikrėtimas* (1912 6), *Apie homeopatiją* (1912 9), *Kaip reikia valgyti* (1913 8, 9), *Apie kraujo pludimus* (1913 9, 10), *Apie nuodus ir apsinuodijimus* (1913 10, 11), *Apie žaizdas* (1914 1), *Pasenėjimas* (1921 6) ir kt. Dažname priedo numeryje buvo spausdinamas *Klausimų ir atsakymų, Redakcijos atsakymų* skyrelis. Neretai duodamos naujų knygų apžvalgos, pateikiama medicinos mokslo naujienų.

Tačiau reikia pažymėti, kad dar prieš pasirodant priedui *Sveikata*, žinių apie ligas, taip pat ir kitais medicinos klausimais jau buvo skleidžiama iš tiesų nemažai. Antai „metraščiuose nuo 1310 aprašyta daug ligų epidemijų; prieš jas buvo imamasi karantino priemonių. XVI a. miestų magistratai, didikai pradėjo skelbti privalomas sanitarijos taisykles“ (ME I 1991: 540). Apie XVIII a. vid. ėmė rasti spaudinių, kuriuose rašyta apie kai kurias ligas. Tai buvo įvairūs Karaliaučiuje išleisti įsakai ar nurodymai, pvz.: *Karališkas prisakymas, kad nieks be sveikatos ženklų arba pasų svetimus tavorus į Prūsų žemę įveštu...* [Prūsijos karaliaus Fridricho Vilhelmo I įsakas dėl uždraudimo įsileisti į Prūsiją iš užkrečiamųjų ligų ir maro apimtų kraštų pirklius bei kitus asmenis be sveikatos pažymėjimų] (1738 m.), *Trumpas parodas, kaip kiemo žmogus bey tie, kurie daktoraus gauti ne gal rauplems užėjus...* [Prūsijos vyriausiosios gydytojų kolegijos nurodymai dėl kovos prieš raupus] (1769 m.), *Pamokinimas ant išlaikimmo sveikatos ir passisaugimmo del užkretimmo prie ateinančia kolera ligga* [Prūsijos valdžios nurodymai dėl apsisaugojimo nuo užkrečiamųjų ligų] (1831 m.), *Absakimas dėl prieš išplatinnima kolera ligga padavadita rubežu uždarimo ir nepaklusnumma česo davados*. [Prūsijos valdžios įsakas dėl priemonių apsisaugojimui nuo gyvulių maro] (1831 m.) ir kt. Nuo 1846 m. L. Ivinskio leistuose *Kalendoriuose* buvo rašyta apie daugelį įvairių žmonių ligų skyrelyje, pavadintame *Gidimas žmoniun nuog nekuriun ligun*, pvz.: *nuog drugia, nuog karsčia, nuog gialtos, nuog pulamoses ligos* (1846 m.), *nuog dziowos, nuog akmens* (1857 m.), *nuog putmenu ku-*

na, nuog kruwina widuriawima, nuog akiun karsćzia (1858 m.), nuog slabdrugia, nuog kepenun ligos (1861 m.), nuog pektos rauplies, nuog padukima (1862 m.), nuog pritvirtinies, nuog dedervenies (1878 m.) ir kt. 1848 m. išėjo J. Ugianskio iš rusų kalbos versta knygutė *Regulas del skarbavu žmoniu, kapp savi reyķ užleykiti nuog choleras, ir kapp greytey ratavoti prastoms naminioms lekarstoms...*, kurią dr. K. Grinius įvardijo kaip pirmutinę medicinos žinių populiarizaciją (Grinius 1922: 14). 1862 m. išleistas G. Beržanskio parengtas leidinys *Abginimas dvasišķas. Nuog maru pavietres yr kitu užsirožijęnciu ligu, tejp žmonęms kajpo yr galvijęms lajmingas* (Bibliografija 1969: 3, 49, 129–134, 178, 304, 309, 420, 422, 523). Spaudos draudimo laiku (1865–1904 m.) ėjo daug laikraščių (*Auszra, Dirva-Žinynas, Lietuviszķasis Balsas, Naujienos, Szviesa, Tėvynės Sargas, Tilžės Keleiwis, Ukinķkas, Varpas*), kalendorių (*Kalendorius arba metsķajthus ukiszķasis...*, *Kalendorius ukiszķas Kataliku Ziamajcziu...*, *Kalendorius ukiszķasis...*, *Lietuwiszķas Auszros Kalendorius, Ukišķasis Kalendorius*), atskirų autorių (J. Basanavičiaus, P. Mikolainio, A. Sketerio, A. Vileišio, P. Vileišio ir kt.) pačių rašytų ar verstų knygelių apie ligas (Biržiška 1929: 544, 555, 564, 613, 639, 648, 681, 691, 709, 747, 789, 821, 873, 1030, 1042, 1064, 1086, 1105, 1108–1109, 1153, 1188, 1242, 1248, 1256–1257, 1303, 1318, 1323). Atgavus spaudą (nuo 1904 m.) pasirodė dar daugiau spaudinių – laikraščių (*Artojas, Lietuvos Ūkininkas, Šaltinis, Tėvynė, Vadovas, Vienybė, Vilniaus Žinios, Viltis, Žemdirbys* ir kt.), kalendorių (*Biržų Kalendorius, Ukišķasis Kalendorius, Vilniaus Kalendorius*), kuriuose spausdinama nemažai straipsnių apie ligas. Reikia pabrėžti, kad labai padaugėjo ir individualių autorių medicinos knygelių, ypač daug rašė dr. A. Vileišis (Biržiška 1935: 1611, 1615–1616, 1634, 1638–1639, 1650, 1659, 1710, 1715, 1731, 1764–1766, 1775, 1795–1796, 1873, 1884, 1888, 1894, 1912, 1921, 1926, 1947–1948, 1989, 1909, 2044, 2053, 2066, 2090, 2101, 2115, 2130; Biržiška 1939: 2465, 2472, 2517, 2560–2561, 2564, 2570, 2573).

Pačios *Sveikatos* leidimo metais ypač daug spausdinta medicinos knygelių apie ligas (labai daug rašyta apie infekcines ligas), apie tokias medicinos šakas kaip akušerija, ginekologija, odontologija, pediatrija, taip pat apie anatomiją, bakteriologiją, farmakologiją, fiziologiją ir kitus su medicina susijusius mokslus. Be to, pradėti leisti ir kiti laikraščiai „medicinos žinioms skleisti“, pvz.: *Gydytojas* (ėjo nuo

1921 m.) (leistas Amerikos Lietuvių Doktorų Draugijos Čikagoje), *Medicina ir Gamta* (Medicinos, Veterinarijos ir Gamtos dvimėnesinis laikraštis, ėjo nuo 1913 m., tačiau išleisti tik keli numeriai), *Medicina* (laikraštis, gydytojams skirtas medicinos teorijos ir praktikos reikalams, ėjo nuo 1920 m.). Prasidėjus karui *Sveikata* nustota leisti, tačiau karo metai, pasak dr. K. Griniaus, buvo „ne visai bergždi medicinos leidiniams“ – 1915 m. Maskvos studentų iniciatyva Vilniuje išleista keliolika medicinos brošiūrų (tai buvo versti Pirogovo Draugijos populiarius leidiniai), tuo pačiu laikotarpiu medicinos knygelių išėjo ir Amerikoje, be to, medicinos knygeles ima leisti Krašto apsaugos ministerijos Sanitarijos skyrius ir Sveikatos Departamentas (Grinius 1922: 4, 7–23).

Taigi *Sveikata* tik tęsė pradėtąjį medicinos žinių skleidimo, jų populiarinimo tarp žmonių darbą. Šalia *Sveikatos*, kaip matyti, gausiai leidžiama įvairių medicinos spaudinių. Kaip pastebi dr. K. Grinius, vien tik „iki 1921 m. pabaigos lietuvių kalba atspausdinta apie 150 atskirų medicinos populiarizacijų“. O jo sudarytame medicinos knygų, išėjusių lietuvių kalba, sąrašė yra net 204 pozicijos. Beje, autorius priduria, kad dalis spaudinių liko neįtraukta į sąrašą, nes, anot jo, „vienų negalėjau surasti, kitų nežinojau“ (Grinius 1922: 4, 6).

Šiame straipsnyje apžvelgiami *Sveikatoje* vartoti ligų³ pavadinimai pagal jų sandarą ir kilmę. Sandaros atžvilgiu skiriami vienažodžiai ir sudėtiniai ligų pavadinimai. Sudėtiniai pagal juos sudarančių dėmenų skaičių skirstomi į dvižodžius, trižodžius ir daugiažodžius pavadinimus. Kilmės atžvilgiu skiriami lietuviški, svetimos kilmės (tarptautiniai žodžiai ir svetimybės) ir hibridiniai ligų pavadinimai. Taip pat skyrium aptariami ligų pavadinimų sinonimijos ir variantiškumo atvejai, kai kurie gramatikos dalykai (įvardžiuotinės formos), ligų ir ligų grupių pavadinimai su nomenklatūriniu žodžiu *liga* ir galiausiai ligų pavadinimai su lotynų ir kitų kalbų atitikmenimis.

³ Straipsnyje ne vienu atveju žodis *liga* yra vartojamas sąlygiškai. Kai kuriuos čia pateiktus pavadinimus šių dienų akimis žiūrint būtų galima laikyti tik ligų simptomais ar negalavimais. Tiesiog renkant medžiagą buvo sekama ano meto tradicija.

I. Vienažodžiai pavadinimai

Sveikatoje rasta nemažai vienažodžių ligų pavadinimų. Labai dažnai ta pati liga yra pavadinama dviem, trimis, o kartais net keturiais sinoniminiais ar dviem, trimis variantiniais vienažodžiais pavadinimais. Toliau nagrinėdami šios rūšies pavadinimus kilmės atžvilgiu, atskirai smulkiau aptarsime ir jų sinonimijos atvejus ir variantus.

1. Lietuviški pavadinimai

Daugiausia vienažodžių ligų pavadinimų sudaro lietuviški žodžiai, pvz.: *aptakius* Sv 1913 4 15, 1920 5–6 4, *dedervinės* Sv 1911 1 3, 1913 2 7, 1914 6 24, 1920 2 4, 1925 4 1, 1928 3 4, *geltligė* Sv 1913 2 7, 1920 5–6 3, 1922 4–5 1, *grizas* Sv 1928 3 4, *gumbas* Sv 1910 5 1, 1912 3 11, 1926 11–12 3, *inkštirai* Sv 1920 4 4, 1922 3 4, 1925 3 2, 1926 9–10 2, 1928 3 3, *karpos* Sv 1911 8 6, 1913 6 24, 1920 3 4, 1921 6 3, 1922 2 2, 1924 3 4, 1925 3 3, 1926 9–10 1, *kirmėlaitės* Sv 1927 1 3, 1928 2 4, *kleja* Sv 1925 6 1, *kurtumas* Sv 1910 11 4, 1911 8 1, 1925 10–12 5, *melnligė* Sv 1925 6 3, *miegligė* Sv 1924 1 4, *nušalimas* Sv 1921 1 4, 1922 3 2, 1923 5–6 4, 1925 10–12 7, *nutukimas* Sv 1914 6 22, *opa* Sv 1927 6 4, *pamišimas* Sv 1910 4 4, *pasiutimas* Sv 1910 9 1, 1914 2 7, 1921 1 3, 1923 2–3 1, 1928 2 3, *pažandės* Sv 1913 12 45, *plikimas* Sv 1921 1 3, 1922 2 4, 1924 1 2, *ploviniai* Sv 1922 4–5 1, *protligė* Sv 1910 1 6, 1925 6 1, *puvėtra* Sv 1921 1 3, *raupai* Sv 1910 9 7, 1928 4 1, *saldžiašiai* Sv 1926 7–8 2, *silpnaprotybė* Sv 1925 6 2, 1927 5 1, *smauga* Sv 1914 2 7, 1921 6 4, *spuogai* Sv 1927 2–3 3, *trandys* Sv 1912 10 39, *utėlės* Sv 1915 1 2, *vėžys* Sv 1912 10 37, 1913 2 7, 1914 2 7, 1921 2 3, 1922 2 4, 1928 5 1, *votis* Sv 1913 4 16 ir kt.

Sinonimai. Straipsnyje yra atskiriamos šaltinyje rastos sinonimų eilutės ir iš atskirų šaltinio straipsnių ar to paties straipsnio vietų pačios autorės atsektos sinonimų eilutės. Autorių sinonimai pateikiami kaip šaltinyje, o straipsnio autorės rasti sinonimai pateikiami po pasviro brūkšnio. Visos sinonimų eilutės yra pateikiamos chronologine tvarka.

Vieni vienažodžiai lietuviški ligų pavadinimai turi vienažodžių lietuviškų sinonimų pvz.: *apaugos*, *navikai*, *navikauliai* Sv 1922 3 4; *niežai*

(*susas, suskis, kaškis*) Sv 1922 2 3; *nikstelėjimas*, arba *grįžtelėjimas* Sv 1913 12 45; *nusideginimas, nusiplikininimas, nusišutininimas* Sv 1921 1 2; *kirmėlės* Sv 1922 3 1, 1923 2–3 3, 1924 4 1, 1925 3 2, 1926 7–8 1 / *kirminai* Sv 1927 5 3; *pleiskanos* Sv 1910 9 6, 1912 5 20, 1913 2 6, 1920 4 2, 1921 1 3, 1922 1 3, 1923 2–3 3, 1924 1 2, 1925 1 3, 1926 1–4 3, 1927 5 3, 1928 2 4 / *bluzganos* Sv 1921 3 3;

kiti – tarptautinių sinonimų, pvz.: *atėmimas (paralyžius)* Sv 1921 1 1; *diegliai (neuralgijos)* Sv 1920 5–6 2; *dusulys* arba *astma* Sv 1925 10–12 7, *dusulys (astma)* Sv 1926 7–8 2; *išsimetimas (abortas)* Sv 1925 1 1; *paausinė (parafitas⁴)* Sv 1925 10–12 3 / *paratifai* Sv 1925 10–12 3; *pertukimas (obesitas)* Sv 1921 1 3; *slogutis (inkubas ar sukubas)* Sv 1921 4 2;

girtuoklybė Sv 1913 1 1, 1921 6 4, 1922 1 1, 1923 1 3, 1926 1–4 6 / *alkoholizmas* Sv 1922 1 1, 1924 4 2, 1926 11–12 4, 1927 5 1, 1928 4 4;

vieno pavadinimo sinonimas yra svetimybė: *trūkis, parūšenija* Sv 1922 4–5 3;

kito sinonimai – lietuviški, tarptautiniai ir vienas hibridinis: „*troškulys, smauginyčia, krioklė, kaklinė*“ Sv 1909 6 3, *difteritas (kaklinė)* Sv 1910 2 1, *difteritas (krioklė)* Sv 1920 5–6 2, *difterija* Sv 1924 3 1, 1928 4 1;

dar kito – lietuviškas ir svetimybė: *tymai* Sv 1909 4 4, 1910 5 5, 1911 1 3, 1914 2 7, 1915 2 7, 1920 5–6 1, 1921 1 4, 1923 4 4, 1924 1 4, 1925 6 3, 1928 4 1, *tymai (jedra)* Sv 1909 4 4, *tymai (jedra, blusinės)* Sv 1909 5 1, *tymai* arba *jiedra* Sv 1920 4 1, *tymai (blusinės, jedra)* Sv 1920 4 1, *tymai, blusinės* Sv 1921 2 2, *tymai* arba *jiedra* Sv 1928 4 1, *tymai, jedra* arba *blusinė* Sv 1928 4 2.

Kai kurių vienažodžių lietuviškų pavadinimų sinonimai yra ir lietuviški, ir tarptautiniai, pvz.: *drugys* Sv 1910 2 3, 1911 2 1, 1912 9 33, 1914 3 10, 1920 5–6 3, 1921 6 2, 1924 2 3 / *drugelis* Sv 1911 2 2, *drugys* arba *maliarija* Sv 1920 5–6 3, *drugys (maliarija)* Sv 1924 3 1; *kaspinin-*

⁴ Šiame žodyje yra korektūros klaida. Taisyklingas ligos pavadinimas *paratifas* (plg. *paratyphus – paratifas* – „paratifo bakterijų sukeliama liga“ – *napamuφ* MTŽ 1980).

kai arba *soliteriai* Sv 1920 4 3, *kaspininiai* (*soliteriai*) Sv 1922 2 2; *sloga* arba *kataras* Sv 1912 4 15, *sloga* (*šnipas, slunktis*) Sv 1922 2 4.

Kitų vienažodžių lietuviškų ligų pavadinimų sinonimai yra tik sudėtiniai pavadinimai, kurių abu dėmenys dažniausiai lietuviški žodžiai, pvz.: *baltosios* arba *baltosios antdrapanės* arba *baltieji žiedai* Sv 1922 4–5 1; *kiaunelėžės* (*didieji spuogai*) Sv 1913 3 12; *kruopis* arba *gerklės smaugimas* Sv 1909 6 4; *prievarius* (*vidurių sukietėjimas*) Sv 1923 1 2 / *vidurių užkietėjimas* Sv 1912 3 11; *vandenligė* Sv 1909 6 3 / *vandeninė liga* Sv 1911 3 3.

Pasitaiko vienas kitas sudėtinis pavadinimas, sudarytas iš mišrios kilmės dėmenų – lietuviško ir tarptautinio žodžio, pvz.: *priepuola* arba *isterijos liga* Sv 1923 4 2; *saldyligė* (*cukraus liga*) Sv 1913 2 7.

Kai kurių vienažodžių lietuviškų ligų pavadinimų sinonimai būna kelių rūšių – ir vienažodžiai (lietuviški, tarptautiniai, svetimybė), ir sudėtiniai (dažniausiai sudaryti iš lietuviškų žodžių; pasitaikė pavadinimas, kurio vienas dėmuo yra svetimybė, o kitas – lietuviškas), pvz.:

drapanės Sv 1913 7 28 / *antdrapanės* 1914 3 11, 1920 4 3, 1922 2 3, 1925 6 4, 1926 9–10 3, *mėnesinės*, *drapaninės*, *antdrapanė*, *raudonieji žiedai* Sv 1914 3 11, *antdrapanės* (*mėnesinės*) Sv 1925 4 2 / *mėnesinės* 1924 1 3, 1925 1 3, 1926 9–10 3, 1927 4 2;

nuomarius (*puolamoji liga*) Sv 1913 4 13, *nuomarius* arba *epilepsija* Sv 1921 1;

piktšasiai arba *parkai* Sv 1920 4 2, *piktašasiai* arba *parkai galvos* Sv 1921 1 3, *parkai* (*piktšasiai*) Sv 1924 1 2;

karštligė (*tyfas*) Sv 1909 5 5 / *šiltinė* 1909 6 4, 1910 2 1, 1911 1 3, 1912 7 25, 1913 9 36, 1914 2 5, 1918 1 1, 1920 1 2, 1923 4 3, 1924 1 2, 1925 1 1, 1926 7–8 4 ir *šiltinės* 1914 2 7, 1915 1 1, 1920 1 1, 1922 1 4, 1923 1 3, 1924 2 1, 1925 5 3 / *karštinės* 1910 4 1, 1911 5 3, 1912 11–12 2, 1913 1 3, 1915 2 7 ir *karštinė* 1911 2 5, 1914 5 18, *karštinės* (*šiltinės*, *karštligės*) Sv 1910 4 1, *šiltinė* (*tyfas*) Sv 1914 2 8, *šiltinės* (*didieji karščiai*, *tyfusas*) Sv 1914 3 9, *šiltinė* arba *karštinė* Sv 1914 5 18, *karštinė* (*tifas*) Sv 1914 5 18;

rauplės Sv 1909 5 5, 1910 9 7, 1913 4 15, 1914 3 9, 1915 2 7, 1920 4 1, 1921 1 4, 1923 4 1, 1925 3 2, 1926 1–4 1, 1927 4 3 / *raupleligė* Sv 1913 4 15 / *rauplės tikrosios* Sv 1921 1 4.

Variantai. Rasta atvejų, kai vartojami keli vienažodžių lietuviškų ligų pavadinimų variantai, pvz.: *baltosios* Sv 1912 7 29, 1914 3 11, 1922 4–5 1, 1925 10–12 7, 1928 5 4 / *baltieji* Sv 1926 9–10 4, *irmedė* Sv 1910 4 2, 1927 1 1 / *irmėdė* Sv 1910 11 1, 1920 1 3, *nuomarius* Sv 1910 1 2, 1911 2 7, 1912 3 12, 1913 3 9, 1914 3 12, 1923 1 3, 1924 4 1, 1925 3 3, 1926 1–4 3 / *nuomaris* Sv 1923 5–6 4, *piktašašiai* Sv 1911 1 3 / *piktšašiai* Sv 1921 1 3, *priepuola* Sv 1910 5 1 / *priepuolis* Sv 1926 1–4 3, *pučakai* Sv 1913 5 18 / *puškai* Sv 1913 5 18, *puvetros* Sv 1912 3 1 / *puvėtros* Sv 1912 6 22, *rožė* Sv 1910 8 4, 1913 4 15, 1920 4 2, 1921 1 4, 1922 4–5 3, 1924 1 2, 1926 1–4 1, 1928 3 3 / *ražė* Sv 1924 4 2, *sausgelos* Sv 1910 5 1 / *sausgėlios* Sv 1920 1 3 / *sausgėlos* Sv 1920 2 2, *slunktis* Sv 1910 2 3 / *slungtas* Sv 1925 2 1, *šunvotės* Sv 1921 1 2, 1925 2 2, 1928 5 4 / *šunevotės* Sv 1926 1–4 3, *trūkys* Sv 1922 4–5 2 / *trūkis* Sv 1922 4–5 3, 1924 2 4, *utelės* Sv 1915 1 2, 1920 1 1, 1921 2 2, 1922 3 1, 1923 1 2, 1924 2 1, 1925 5 2, 1926 1–4 2, 1927 4 1, 1928 1 2 / *utelės* Sv 1915 1 3, *užtrina* Sv 1921 2 3 / *užtrynos* Sv 1924 4 3, *varlakis* Sv 1921 2 3 / *varleakis* Sv 1922 3 3, *vėjarauplės* Sv 1910 7 4, 1921 2 3, 1925 6 3, 1926 1–4 1 / *vėjaraupiai* Sv 1928 4 1, *votis* Sv 1911 1 3 / *votys* Sv 1912 6 22, 1913 6 23, 1921 3 2, 1923 1 2, 1926 1–4 3, 1928 3 3.

2. Svetimos kilmės pavadinimai

Kiti *Sveikatos* vienažodžiai ligų pavadinimai yra svetimos kilmės – paprastai tarptautiniai, pvz.: *aktinomikozas* Sv 1924 2 2, *alastrima* Sv 1925 6 3, *angina* Sv 1913 9 34, *apopleksija* Sv 1911 1 4, 1912 6 23, 1920 5–6 1, *ekzema* Sv 1915 1 2, 1920 5–6 3, 1921 6 3, 1925 10–12 5, 1926 1–4 4, 1926 7–8 3, *epizootijos* Sv 1922 2 2, *ergotizmas* Sv 1912 7 30, *gangrena* Sv 1912 3 10, *glaukoma* Sv 1921 6 1, 1927 4 4, *hemarojus* Sv 1921 1 1, *hypaciditas* Sv 1924 5–6 3, *migrena* Sv 1922 1 4, 1926 7–8 2, *onanizmas* Sv 1913 10 40, 1920 4 3, 1921 1 2, 1922 1 2, 1923 1 3, 1924 1 2, 1925 1 4, 1926 1–4 4, 1927 2–3 3, 1928 1 3, *osteomielitas* Sv 1913 2 7, 1928 1 3, *parezas* Sv 1921 1 1, *poliucijos* Sv 1921 1 3, 1922 1 2, 1923 2–3 3, 1924 1 3, 1925 4 1, 1926 7–8 4, *sarkoma* Sv 1922 3 4, 1925 5 3, *sklerodermija* Sv 1926 9–10 2, *šankeris* Sv 1911 1 3, 1922 3 3, 1925 2 3, *trachoma* Sv 1911 2 6, 1912 7 26, 1920 4 1, 1921 2 2, 1924 1 4, 1925 2 4, 1926 9–10 2, 1927 2–3 1, 1928 4 3, *tripėris* Sv 1911 1 5, 1912 7 29,

1913 8 32, 1921 2 2, 1922 2 3, 1923 4 4, 1924 2 4, 1925 2 2, 1926 7–8 4, 1927 1 4, *vaginizmas* Sv 1926 11–12 3 ir kt.

Sinonimai. Nemažai vienažodžių tarptautinių ligų pavadinimų turi sinonimų. Vienų sinonimai yra vienažodžiai lietuviški (dažniausiai), pvz.: *adenoidai* (*guzai*) Sv 1923 4 4; *meningitas* (*tampymas*) Sv 1921 2 4; *nevralgijos* (*sausgėlios*) Sv 1920 1 3; *polipas* (*apauga*) Sv 1922 2 4; *sklerozai* arba *sukietėjimai* Sv 1921 4 2; kitų – tarptautiniai, pvz.: *lunatizmas* Sv 1921 3 2, 1923 1 4 / *somnambulizmas* Sv 1921 3 2; *reumatizmas* arba *reumatas* Sv 1910 5 1. Pasitaikė svetimybė, kurios sinonimas taip pat yra svetimybė: *škrupai* Sv 1923 7–8 1 / *škrupulai* Sv 1926 7–8 1.

Kitų vienažodžių tarptautinių ligų pavadinimų sinonimai yra sudėtiniai pavadinimai, kurių dėmenimis dažniausiai eina lietuviški žodžiai, kai kurie vienažodžiai pavadinimai turi net po du sudėtinius sinonimus, pvz.: *dizenterija* (*viduriavimas su kraujais*) Sv 1920 4 1; *hemoroidai*, t. y. *užpakalio vartų gyslų išpampimas* Sv 1913 2 7, *hemoroidai* (*kraujais oranėjimas*) Sv 1922 1 4; *kokliušas* (*kosulys su giedojimu*) 1920 4 1, *kokliušas* (*didysis kosulys*) Sv 1910 7 1; *pleuritas* arba *plaučių plėvės uždegimas* Sv 1921 1 3. Bet rastas sudėtinis sinonimas su lietuvišku ir tarptautiniu dėmeniu: *neuritai* arba *nervų uždegimai* Sv 1921 1 1.

Be to, yra ir tokių vienažodžių svetimų kilmės ligų pavadinimų, kurie turi ir vienažodžių, ir sudėtinių sinonimų. Vienažodžiai sinonimai yra lietuviški, tarptautiniai, svetimybės, vienu sudėtinių sinonimų visi dėmenys lietuviški, kitų – lietuviškas ir tarptautinis dėmuo. Šios grupės ligų pavadinimai pasižymi ypatinga sinonimų gausa (ilgiausią sinonimų eilutę sudaro net aštuoni tos pačios ligos pavadinimai), pvz.:

bronchitas (*kosulys*) Sv 1924 4 2, *bronchitas* arba *plaučių kataras* Sv 1920 5–6 2;

influenca (*irmedė, kaulaligė*) Sv 1910 11 1, *influenca* (*irmedė*) Sv 1920 4 1, *influenza* (*irmedė*) Sv 1920 5–6 1, *influenca* arba *irmedė* (*kaulaligė*) Sv 1920 5–6 3, *influenca* arba *irmedė* Sv 1921 6 3, *influenza* (*irmedė, kaulaligė, išpanka, gripas*) Sv 1923 1 1 / „*kitaika*“ Sv 1923 1 1 / *irmedė* (*influenca, gripas, ispanų liga*) Sv 1927 1 1;

intoksikacija arba *apsinuodymas nuo maisto*, seniau buvo vadina *ma vaikų cholerina* Sv 1928 3 2, *intoksikacija* (*apsinuodymas*) *nuo maisto* Sv 1928 3 2, *intoksikacija* (*vaikų cholerina*) Sv 1928 3 2;

neurastenija arba *nervų suirimas* Sv 1921 1 1, *neurastenija* arba *nervų apsilpimas* Sv 1928 2 3;

ruptūra (*kyla*, *vidurių išsiveržimas*) Sv 1922 1 3;

brantai (*sifilis*) Sv 1910 8 5 / *sifilis* Sv 1910 8 6, 1911 1 2, 1912 7 26, 1913 1 1, 1914 3 10, 1921 1 2, 1922 1 4, 1923 4 2, 1924 1 2, 1925 1 1, 1926 1–4 1, 1927 2–3 2, 1928 3 3, *sifilis*, kitaip vadinama *biaurioji liga*, *brantai*, *prancai*, *praniai* Sv 1911 1 1, *sifilis* (*piktoji liga*) Sv 1913 4 13;

džuma Sv 1910 2 2, 1911 5 1, 1915 1 1, 1923 1 3 / *džuma* (*maras*) Sv 1911 5 1 / *juodoji mirtis* Sv 1911 5 6 / *maras* Sv 1913 4 15, 1914 3 10.

Pastebėta keletas atvejų, kai pagrindinis ir antrinis sinonimai varijuoja, t. y. kartais pagrindiniu laikomas lietuviškas, o kartais pirmenybė yra teikiama tarptautiniam, arba atvirkščiai, pvz.:

džiova Sv 1909 5 4, 1910 5 20, 1911 8 8, 1912 6 24, 1913 1 1, 1914 1 4, 1915 2 7, 1920 1 1, 1921 5 2, 1922 2 1, 1923 1 2, 1924 2 1, 1925 1 3, 1926 1–4 1, 1927 1 4, 1928 1 1 / *džiova* arba *tuberkuliozas* Sv 1920 5–6 3 / *tuberkuliozas* Sv 1923 5–6 3, 1924 1 4, 1925 4 4, 1926 1 4, 1928 4 2, *tuberkuliozas* arba *džiova* Sv 1924 3 2, *džiova* (*tuberkuliozas*) Sv 1924 3 4, *tuberkuliozas* (*džiova*) Sv 1925 5 1;

histerija (*priepuola*) Sv 1911 2 2, *isterija* (*priepuola* arba *priemetis*) Sv 1910 1 3, *isterija* arba *priepuola* (*priemetis*) Sv 1925 3 4;

kruvinoji Sv 1910 2 1, 1911 12 1, 1920 2 2, 1922 3 1, 1924 1 4, 1926 1–4 1, *kruvinoji* (*dizenterija*) Sv 1911 12 1, *dizenterija* (*kruvinoji*) Sv 1920 5–6 3;

anemija Sv 1912 10 39, 1914 3 12, 1924 2 3 / *mažakraujystė* Sv 1913 7 28, 1928 2 2 / *mažakraujė* Sv 1914 1 4 / *mažakraujybė* Sv 1921 1 1, 1923 5–6 3, 1925 1 3, *anemija* (*mažakraujystė*) Sv 1924 2 3, *išblyškimas* (*anemija*) Sv 1924 4 4 ir kt.

Variantai. Kai kurie vienažodžiai svetimos kilmės (paprastai tarptautiniai) ligų pavadinimai, kaip ir lietuviški, turi variantų, beje, jie yra dažnesni nei ligų lietuviškų pavadinimų variantai, pvz.: *anemija* Sv 1912 10 39 / *anemia* Sv 1924 2 3, *cholera* Sv 1910 2 2, 1911 5 1, 1912 6 21, 1913 11 41, 1914 3 10, 1915 1 1, 1920 4 3, 1921 2 4, 1922 3 1, 1923 1 3, 1925 1 1, 1928 2 1 / *cholera* Sv 1913 4 15, 1920 1 3, 1924 1 4, *difteritas* Sv 1909 5 5, 1910 2 2, 1911 5 3, 1912 7 28, 1913 1 3, 1914 3 10, 1915 2 7, 1920 1 3, 1924 1 4, 1925 6 3 / *dyfteritas* Sv 1910 2 2–3, *dizenterija* Sv 1911 2 5, 1912 7 28, 1914 2 5, 1915 2 7, 1920 1 1, 1921

2 4, 1922 3 1, 1924 2 1 / *dezinterija* Sv 1920 1 3, 1924 1 4 / *dizinterija* Sv 1924 2 1, 1925 5 2, *fosfaturija* Sv 1922 4–5 3, 1923 1 2 / *fosfaturia* Sv 1923 5–6 4, *gangrena* Sv 1912 3 10 / *gangrèna* Sv 1924 4 1, *influenca* Sv 1910 2 3 / *influenza* Sv 1910 5 5, 1920 1 3, 1921 5 1, 1923 1 1, 1924 1 4, 1925 6 3, *isterija* Sv 1910 1 3, 1913 12 46, 1914 6 23 / *histerija* Sv 1911 2 7, *leukemija* Sv 1921 3 1 / *leukèmia* Sv 1922 4–5 4, *neurastenija* Sv 1911 3 7, 1912 11–12 41, 1913 9 34, 1923 2–3 4, 1928 5 2 / *neurastenia* Sv 1921 4 4, 1928 5 1, *paraližius* Sv 1913 1 2 / *paralyžius* Sv 1913 9 36, 1921 1 2, *pleuritas* Sv 1921 1 3 / *plevritas* Sv 1925 6 4, *padagra* Sv 1913 1 4 / *podagra* Sv 1920 5–6 2, *polipas* Sv 1922 2 4, 1923 4 4 / *polypas* Sv 1924 5–6 4, *reumatas* Sv 1913 2 5, 1921 1 4, 1922 3 3, 1923 2–3 3, 1925 6 3, 1926 7–8 1 / *ramatas* Sv 1925 6 3, *skarlatina* Sv 1909 4 1–8, 1910 5 5, 1911 2 5, 1914 2 7, 1915 2 7, 1920 4 1, 1921 1 4, 1922 3 1, 1924 1 4, 1925 10–12 1, 1928 4 1 / *škarlatina* Sv 1910 2 1, 1912 7 28, 1921 5 1, *tyfas* Sv 1914 2 8 / *tifas* Sv 1928 4 2;

jedra Sv 1909 4 4 / *jèdra* Sv 1909 5 1 / *jiedra* Sv 1920 4 1, *kaltūnas* Sv 1912 7 25, 1921 1 3 / *kaltunas* Sv 1912 7 25, *kila* Sv 1911 11 1 / *kyla* Sv 1924 2 4, *mozoliai* Sv 1922 3 3 / *mazoliai* Sv 1924 4 3, *padlaša* Sv 1926 9–10 3 / *padleša* Sv 1926 9–10 3, *padličas* Sv 1924 4 3 / *padlicas* Sv 1925 10–12 6, *valasnikas* Sv 1920 4 4, 1921 6 4 / *valasnykas* Sv 1920 5–6 2.

3. Hibridiniai pavadinimai

Hibridiniai ligų pavadinimai yra labai reti – aptikta tik du: *nervin-gumas* Sv 1912 10 39, 1921 3 3, 1926 7–8 1; *smauginyčia* Sv 1909 6 3 / *troškulys* Sv 1909 6 3 / *krioklė* Sv 1909 6 3 / *kaklinė* Sv 1909 6 3 / *difteritas* Sv 1909 4 3 / *difterija* Sv 1924 3 1.

Atskirai reikėtų paminėti kelis atvejus, kai skirtingos sąvokos vadinamos tuo pačiu pavadinimu. *Vištakiu* (lot. *haemeralopia*) Sv 1925 10–12 5 vadinama akių liga (plg. *hemeralopia* – *hemeralopija*, *vištakumas*, *naktinis aklumas* MTŽ 1980), *vištakis* pateiktas ir kaip užtrinos (rus. *mozol*) Sv 1921 2 3 sinonimas (kiti sinonimai: *sausakis*, *varlakis*, *varnakis*, *mozolis*) (plg. *clavus* – 1. *nuospauda*, rus. *мозоль* MTŽ 1980). *Priepuola* vadinama ir *neurastenija*, ir *isterija* – vienur rašoma, kad

isteriją „lietuviai *priepuola* arba *priemečiu* daugiausia šaukia“ (Sv 1910 1 3), o kitur: „neurastenikai greit nusigąsta. Užtat šią ligą kaimuose žmonės vadina *priepuola*. *Priepuola* reiškia nusigandimo liga“ (Sv 1928 5 1), plg.: *isterija* arba *priepuola* Sv 1925 3 4 (plg. *hysteria* – *isterija* (psychoneurozė) MTŽ 1980) ir *neurastenija* arba *priepuola* Sv 1928 5 1 (plg. *neurasthenia* – *neurastenija*, *nervinė astenija* (viena iš trijų neurozės formų) MTŽ 1980). Viena šaltinio straipsnyje apie ligą *kora (adra)* Sv 1926 11–12 2 rašoma, kad vienur taip vadinama *skarlatina*, o kitur *tymai* (žr. Sv 1926 11–12 3).

II. Sudėtiniai pavadinimai

Didžiausią *Sveikatos* ligų pavadinimų dalį sudaro sudėtiniai pavadinimai. Jų dėmenimis (paprastai pagrindiniais) neretai eina vienažodžiai ligų pavadinimai. Rasta sudėtinių dvižodžių, trižodžių ir daugižodžių – keturžodžių, penkiažodžių ir šešiažodis – ligų pavadinimų. Toliau sudėtiniai pavadinimai nagrinėjami pagal juos sudarančių dėmenų kilmę, aptariami jų sinonimai ir variantai.

1. Dvižodžiai pavadinimai

Iš visų sudėtinių ligų pavadinimų gausumu išsiskiria dvižodžiai pavadinimai. Pagal dėmenis jie gana įvairūs. Kalbami pavadinimai grupuojami pagal pasikartojančio pagrindinio dėmens dažnumą ir pateikiami pagal gausumą. Jei pasikartojančių pagrindinių dėmenų nepasitaiko, visi tokie pavieniai pavadinimai pateikiami kartu.

Su abiem lietuviškais dėmenimis. Tokių yra daugiausia, pvz.:

uždegimas / įdegimas – *akių uždegimas* Sv 1909 5 7, *ėsnų uždegimas* Sv 1921 3 1, *gomurio uždegimas* Sv 1911 8 4, *gumbo įdegimai* Sv 1925 3 4, *inkstų įdegimai* Sv 1925 6 3, *kiaušių uždegimas* Sv 1911 3 2, *krūčių įdegimas* Sv 1927 6 1, *nosies uždegimas* Sv 1911 8 4, *plaučių įdegimas* Sv 1923 1 1, *pūslės įdegimas* Sv 1925 8–9 4, *ryklės uždegimas* Sv 1911 8 4, *skrandžio uždegimas* Sv 1913 9 34, *spenių uždegimas* Sv 1913 4 13, *stemplės uždegimas* Sv 1913 9 34, *šalinių įdegimai* Sv 1923 5–6 2, *širdies įdegimai* Sv 1927 1 1, *žandikaulio uždegimas* Sv 1927 6 3, *žando uždegimas* Sv 1924 2 2;

džiova – atvira džiova Sv 1925 5 1, gerklės džiova Sv 1914 5 20, kišeninė džiova Sv 1925 2 2, liaukų džiova Sv 1927 4 3, odos džiova Sv 1927 4 3, sunki džiova Sv 1927 6 1, žarnų džiova Sv 1927 4 3;

sloga – dvokianti sloga Sv 1920 5–6 3, gerklės sloga Sv 1913 9 34, plaučių sloga Sv 1910 7 7, stemplės sloga Sv 1913 9 34, žarnų sloga Sv 1913 8 34;

votis – kruties votis Sv 1913 4 16, paprasta votis Sv 1926 11–12 1, paviršutinės votis Sv 1913 4 16, skrandžio votis Sv 1913 9 34, viršutinės votys Sv 1925 8–9 2;

vėžys – gumbo vėžys Sv 1912 7 29, kepenų vėžys Sv 1912 10 37, stemplės vėžys Sv 1913 9 34, žarnų vėžys Sv 1912 10 37;

apauga – blogybinė apauga Sv 1926 1–4 4, kelies apauga Sv 1926 1–4 4, smagenų apaugos Sv 1923 1 4;

silpnaprotystė / *silpnaprotybė* – jaunuolių silpnaprotystė Sv 1925 6 2, senatvės silpnaprotystė Sv 1925 6 2, visiška silpnaprotybė Sv 1925 6 2;

utėlės – blakstienų utėlės Sv 1924 4 3, panosės utėlės Sv 1924 4 3;

išgedimas – gomurio išgedimas Sv 1921 6 3, šnirpšlių išgedimas Sv 1922 1 4;

dedervinės / *dedirvinės* – blizgančios dedervinės Sv 1926 1–4 3, kirkšnių dedervinės Sv 1926 7–8 3, žvyninės dedirvinės Sv 1921 1 4;

puvėtra – kraujo puvėtra Sv 1910 5 5, krūtinės puvėtra Sv 1921 6 4, nosies puvėtra Sv 1913 4 16;

iššutimas – nosies iššutimas Sv 1909 5 7, tarpupirščių iššutimas Sv 1924 4 3;

kirmėlės – vidurių kirmėlės Sv 1920 4 3, žarnų kirmėlės Sv 1925 3 4;

prakiurimas – bubnelio prakiurimas Sv 1911 8 4, gomurio prakiurimas Sv 1926 11–12 2;

išnirimas / *nunirimas* – sąnarių išnirimai Sv 1913 12 45, sprando nunirimas Sv 1913 12 45;

šiltinė – pilvo šiltinė Sv 1910 2 2, vidurių šiltinė Sv 1920 4 1;

opa – kaulo opa Sv 1925 10–12 6, skrandžio opa Sv 1927 6 3;

akių apvilkinimas Sv 1913 11 41, *akių išvarvėjimas* Sv 1912 4 22, *akių žvairumas* Sv 1909 6 4, *antdrapanių užsivadavimas* Sv 1921 1 1, *ausų pūliavimas* Sv 1921 5 1, *dantų ėduonis* Sv 1913 7 27, *dubens susiaurėjimas* Sv 1926 9–10 3, *galvos piktšasiai* Sv 1911 2 8, *gimdymo karščiai*

Sv 1924 1 2, *kaukolės sužeidimai* Sv 1925 6 1, *kaulų išklypimas* Sv 1926 9–10 3, *kaulų nulužimas* Sv 1913 11 42, *kepenų diegliai* Sv 1920 5–6 4, *kojų nušalimas* Sv 1928 1 4, *kraujagyslių sukietyjimas* Sv 1923 5–6 3, *krūties karputės* Sv 1927 6 2, *krūtinės sunkumas* Sv 1924 5–6 4, *kruvinas šlapumas* Sv 1921 1 1, *kruvinas vėmimas* Sv 1913 10 37, *lūpų pučakai* Sv 1922 1 3, *nago įaugimas* Sv 1921 1 1, *naktinis klaidžiojimas* Sv 1921 6 4, *naktinis klyksmas* Sv 1921 1 1, *naktinis nuomariūs* Sv 1910 11 7, *nesveikos mėnesinės* Sv 1926 7–8 1, *pilvo kosulys* Sv 1914 3 10, *plaučių persitempimas* Sv 1910 7 5, *plaučių vytimas* Sv 1927 6 3, *plaukų pleiskanos* Sv 1910 9 6, *plaukų slinkimas* Sv 1920 4 2, *proto sumišimas* Sv 1911 1 4, *smagenų sutrenkimai* Sv 1925 6 1, *spenių sutrūkimai* Sv 1928 5 4, *subingrobio išėjimas* Sv 1923 5–6 4, *sugrįžtančios karštinės* Sv 1910 4 1, *sulietos rauplės* Sv 1910 8 2, *širdies apsilpimas* Sv 1920 5–6 2, *širdies drebėjimai* Sv 1921 1 1–2, *širdies yda* Sv 1926 7–8 4, 1926 9–10 1, *širdies permušimai* Sv 1927 6 4, *užsisenėję viduriavimai* Sv 1928 3 1, *veido įtaukimas* Sv 1923 4 3, *veido spuogai* Sv 1923 4 3, *vidurių išputimai* Sv 1923 4 4, *žiemos niežulys* Sv 1926 9–10 4 ir kt.

Kai kurių šios grupės pavadinimų pagrindinis dėmuo eina prieš rūšinį dėmenį, pvz.: *kosulys aštrusis* Sv 1920 5–6 4, *kosulys įsisenėjęs* Sv 1920 5–6 4, *utėlės antakių* Sv 1924 4 3, *utėlės barzdos* Sv 1924 4 3, *utėlės erkinės* Sv 1921 4 4, *utėlės galvos* Sv 1921 2 3, *utėlės slaptosios* Sv 1921 4 4, *utėlės ūsų* Sv 1924 4 3, *uždegimas širdies* Sv 1910 4 4 ir kt.

Su lietuvišku ir svetimos kilmės dėmenimis. Jų yra dvejopų. Vieni rūšinis dėmuo yra lietuviškas, o pagrindinis – tarptautinis arba svetimybė, pvz.:

neurastenija / neurastenia – įgimta *neurastenija* Sv 1912 11–12 43, *ingyta neurastenija* Sv 1912 11–12 41, *lengva neurastenia* Sv 1928 5 1, *moterų neurastenija* Sv 1912 11–12 42, *smagenų neurastenija* Sv 1912 11–12 42, *sunki neurastenia* Sv 1928 5 1, *vidutinė neurastenia* Sv 1928 5 2, *vyrų neurastenija* Sv 1912 11–12 42;

kataras – *įsisenėjęs kataras* Sv 1921 2 1, *plaučių kataras* Sv 1920 1 3, *skilvio kataras* Sv 1928 1 3, *žarnų kataras* Sv 1921 2 2;

triperis – *akių triperis* Sv 1924 2 4, *vyrų triperis* Sv 1914 3 4;

bronchitas – *džiovinis „bronchitas“* Sv 1923 4 2, *įsisenėjęs bronchitas* Sv 1920 5–6 2;

gangrena – *nosies gangrena* Sv 1912 8 35, *pirštų gangrena* Sv 1912 9 35;

reumatas / *reumatizmas* – *ilgas reumatas* Sv 1921 1 4, *raumenų reumatas* Sv 1913 2 8, *sąnarių reumatizmas* Sv 1913 2 7;

influenca – *plaučių influenza* Sv 1910 11 2, *smagenų influenza* Sv 1910 11 2;

kokliušas – *lengvas kokliušas* Sv 1910 7 2, *vidutinis kokliušas* Sv 1910 7 2;

kila – *atsodinamos kilos* Sv 1911 11 5, *bambos kila* Sv 1911 11 6, *kirkšnių kilos* Sv 1911 11 1, *neįkliuvusios kilos* Sv 1911 11 5, *paviršutinė kila* Sv 1911 11 1, *šlaunų kilos* Sv 1911 11 1, *vidurinė kila* Sv 1911 11 1;

kaltūnas / *kaltunas* – *galvos kaltunas* Sv 1913 4 16, *nagų kaltunas* Sv 1913 4 16, *sąnarių „kaltūnas“* Sv 1921 4 3, *vidurių „kaltūnas“* Sv 1921 4 3;

akių trachoma Sv 1922 3 1, *ausies ekzema* Sv 1923 2 8, *kasnaktinės poliucijos* Sv 1921 1 3, *kaukolės kontūzijos* Sv 1925 6 1, *kūdikių kolerina* Sv 1921 1 1, *mažas lunatizmas* Sv 1921 3 1, *paprastas difteritas* Sv 1909 4 3, *vėlybi paralyžiai* Sv 1925 1 2; *plaučių džuma* Sv 1911 5 6.

Kitų rūšinis dėmuo yra svetimos kilmės (dažniausiai tarptautinis), o pagrindinis – lietuviškas, pvz.:

įdegimas – *prostatos įdegimas* Sv 1925 8–9 4, *triperio įdegimai* Sv 1925 2 3;

nervų gėlimas Sv 1912 7 26, *šankerio opos* Sv 1925 2 3, *triperio baltosios* Sv 1922 4–5 1; *navatna priepuola* Sv 1926 9–10 3.

Su abiem svetimos kilmės dėmenimis – abiem tarptautiniais, abiem svetimybėmis arba mišriais, pvz.:

influenza / *influenca* – „*Europos influenza*“ Sv 1923 1 1, „*Ispanų influenza*“ Sv 1923 1 1, *nervų influenza* Sv 1910 11 2;

prostatos gonoreja arba *triperis* Sv 1924 5–6 4, *arterijų sklerozas* Sv 1921 4 2, *nervų paralyžius* Sv 1924 4 2, *triperio reumatas* Sv 1911 3 3;

džuma – *bubonų džuma* Sv 1911 5 6, *Mandžurijos džuma* Sv 1911 5 5, *Sibirijos džuma* Sv 1911 5 5;

jazva – *sibirska jazva* Sv 1925 4 2 / „*Sibiro jazva*“ Sv 1925 4 3.

Su tarptautiniu ir hibridiniu dėmenimis, pvz.:

triperis – *chroninė gonorea* arba *triperis* Sv 1925 2 2, *chroniškasis triperis* Sv 1921 3 3;

diabetas – *becukris diabetas* Sv 1925 2 2, *cukrinis diabetas* Sv 1925 2 2;

reumatas / *reumatizmas* – *chroninis reumatas* Sv 1925 10–12 8 / *chroninis reumatizmas* Sv 1925 4 3;

influenca / *influenza* – *reumatinė influenza* Sv 1910 11 3, „*rusiška influenza*“ Sv 1923 1 1;

chroniniai bronchitai Sv 1921 6 1, *chroninis kataras* Sv 1921 2 1, *nuliarinis tuberkuliozas* Sv 1928 4 2, *progresyvinis paralyžius* Sv 1925 6 2 ir kt.

Su lietuvišku ir hibridiniu dėmenimis, pvz.: *chroniška sloga* Sv 1921 1 2, *chroniškasis pūliavimas* Sv 1921 5 1, *chroniški viduriavimai* Sv 1928 3 1, *išteriškasis nuomarius* Sv 1910 1 5, *sifilitinė opa* Sv 1925 2 3 ir kt.

1. 1. Dvižodžių pavadinimų sinonimai ir variantai

Sudėtiniais *Sveikatos* ligų pavadinimams (dažniausiai jų dėmenimis) taip pat kaip ir vienažodžiams yra būdinga sinonimija ir variantiškumas.

1. 1. 1. Sinonimai

Vienažodžiai sinonimai. Kai kurie dvižodžiai ligų pavadinimai turi vienažodžių sinonimų, kurie dažniausiai yra tarptautiniai žodžiai, pvz.: *beriamoji šiltinė (tifas)* Sv 1911 5 1; *judrumo sumažėjimas (parezas)* Sv 1921 1 1; *kaulų uždegimas – osteomielitas* Sv 1928 1 3; *kraujo atsimaitymas (podagra)* Sv 1920 5–6 2; *kraujo skystumas arba anemija* Sv 1925 2 4; *naktinis klaidžiojimas (lunatizmas)* Sv 1921 3 1; *nervų susilpnėjimas* arba *neurastenija* Sv 1922 4–5 4, *nervų pairimas* arba *neuras-tenija* Sv 1925 2 4; *odos nupūgimas, nugedimas*, arba daktariškai pavadinus *ekzema* Sv 1915 1 2; *vidurinis valkius (katarakta)* Sv 1914 3 12; *žarnų išsiveržimas* arba *ruptūra* Sv 1926 11–12 3. Pasitaikė ir viena svetimybė: *saldžioji votis* arba *škrupulai* Sv 1921 2 1. Lietuviškų vienažodžių sinonimų pasitaiko retai, pvz.: *pikta apauga (vėžys)* Sv 1922 3 1; *progresyvinis paralyžius* arba *beprotybė* Sv 1925 6 2; *tikrasis apmirmas* arba *nuomarius* Sv 1910 1 3.

Pagrindinio dėmens sinonimai. Vartojama dvižodžių ligų pavadinimų, kurių pagrindinis dėmuo turi sinonimų. Vieni yra lietuviški, pvz.: *ausų pagadinimas (tekėjimas)* Sv 1910 8 2; *nervų išsisėmimas* arba *susilpnėjimas* Sv 1913 1 1; *pirštų šerpetos* arba *šerpetojimas* Sv 1922 4–5 2; *riebiosios bluzganos (pleiskanos)* Sv 1921 3 3; *tikras išnirimas* arba *išsisukimas* Sv 1913 12 45;

ausų užimas Sv 1912 10 39 / *ausų spengimas* Sv 1921 4 3; *gyvatės įkandimas* Sv 1921 4 4 / *gyvatės igėlimas* Sv 1922 4–5 2; *įsisenėjusi sloga* Sv 1921 1 2 / *įsisenėjęs slunktas* Sv 1921 1 2; *kaulų tręšimas* Sv 1926 7–8 1 / *kaulų puvimas* Sv 1926 11–12 2; *kraujo užsiteršimas* Sv 1920 5–6 4 / *kraujo užkrėtimas* Sv 1921 5 1 / *kraujo apsinuodijimas* Sv 1926 7–8 2; *pleiskanos galvoj* Sv 1921 5 2 / *bluzganos galvoj* Sv 1921 6 4; *vidurių slunktas* Sv 1927 2–3 4 / *vidurių sloga* Sv 1928 2 4; *žarnų dygulis* Sv 1913 9 34 / *žarnų diegliai* Sv 1924 4 2;

kiti – tarptautiniai, pvz.: *plaučių džiova (tuberkuliozas)* Sv 1924 1 3; *vaikų tuberkuliozas* arba *džiova* Sv 1927 1 4;

kaulų džiova Sv 1923 5–6 3 / *kaulų tuberkuliozas* Sv 1924 3 3; *nosies kataras* Sv 1920 5–6 3 / *nosies sloga* Sv 1921 5 3;

dar kitokių pavadinimų pagrindinio dėmens sinonimai yra lietuviški ir tarptautiniai, pvz.: *paprastas difteritas (troškulys, smaugulys)* Sv 1909 4 3; *tikrasis difteritas (troškulys, smaugulys)* Sv 1909 4 4.

Rūšinio dėmens sinonimai. Sinonimiški būna ir rūšiniai dvižodžių ligų pavadinimų dėmenys. Vieni jų yra lietuviški, pvz.: *beriamosios* arba *taškuotosios karštinės* Sv 1910 4 1; *iš galvos* arba *iš proto išėjimas* Sv 1925 6 1 / *iš galvos išsikraustymas* Sv 1925 6 1; *kraujo* arba *nuodijama influenza* Sv 1910 11 2; *paprastoji* arba *pilvinė šiltinė* Sv 1915 1 1; *plačioji* arba *didžioji influenza* Sv 1910 11 1; *plokščiosios* arba *kaspininės kirmėlės* Sv 1925 3 2; *sausosios (kietosios) karpos* Sv 1913 6 24; *trečiaeilis* arba *įsisenėjęs sifilis* Sv 1911 1 4; *vidurinės* arba *žarnų karštinės* Sv 1910 4 1;

drabužinės utėlės Sv 1925 5 2 / *rūbinės utėlės* Sv 1928 1 2; *įsisenėjęs triperis* Sv 1911 3 3 / *ilgasis triperis* Sv 1921 2 2; *skilvio vėžys* Sv 1912 10 37 / *skrandžio vėžys* Sv 1913 9 34;

o kiti – tarptautiniai, pvz.: *arterijų (kraujagyslių) sklerozas* Sv 1921 4 2; *užsikimšimas venų (kraujagyslių)* Sv 1910 4 4.

Vieno pavadinimo rūšinis dėmuo turi sudėtinį dvižodį sinonimą: *pleuros (plaučių plėvės) uždegimas* Sv 1920 5–6 4.

Retesni sinonimijos atvejai. Pasitaikė atvejais, kai dvižodžio ligos pavadinimo ir pagrindinis, ir rūšinis dėmuo turi sinonimų: *skilvio sloga* Sv 1912 4 15 / *skrandžio sloga* Sv 1913 9 34, *skilvio (pilvelio) sloga* arba *kataras* Sv 1913 6 24, *skilvio sloga (kataras)* Sv 1921 3 3.

Vienas sudėtinis pavadinimas turi vienažodį ir tris sudėtinius sinonimus, dviejų dėmenys yra lietuviški, o vieno – lietuviškas ir tarptautinis: *skilvio sloga* Sv 1912 4 15, *gumbas, pilvo gėlimas, kirmėlių pakilimas, skilvio kataras* Sv 1912 4 16.

Dar vienas sudėtinis pavadinimas, sudarytas iš tarptautinio ir lietuviško dėmens, turi kelių rūšių – vienažodžių ir sudėtinių – sinonimų. Vienažodžiais sinonimais eina svetimybės, sudėtinių sinonimų dėmenys yra lietuviški, tarptautinis ir lietuviškas, tarptautinis ir svetimybė, abi svetimybės: *Sibiro maras* (kitaip *karbunkulu* ir *pragaro rauple* vadinama liga) Sv 1910 2 2, *Sybiro maras – karbunkulas* Sv 1910 2 3, *pragaro rauplės (Sibiro spuogas)* Sv 1924 2 2, *pragaro rauplė*, kitaip *mėlynasis spuogas, karbunka* ar *sibirską jazvą* Sv 1925 4 2 / „*Sibiro jazvą*“ Sv 1925 4 3.

Aptiktas ir toks sudėtinis pavadinimas, kuris turi vienažodžių, dvižodžių ir trižodį sinonimą. Visi vienažodžiai sinonimai yra svetimybės, dvižodis sudarytas iš lietuviško dėmens ir svetimybės, o trižodis – iš dviejų lietuviškų dėmenų ir svetimybės: *rudosios pleiskanos* Sv 1912 7 28 / *rudi kūno plėtmai* Sv 1922 2 2 / *padlicas* Sv 1925 10–12 6 / *rudi plėmai* Sv 1926 7–8 3 / *padlaša* Sv 1926 9–10 3.

Keliais atvejais liga vadinama dviem ar trimis sinoniminiais sudėtiniais dvižodžiais pavadinimais, pvz.: *krūvinas viduriavimas* Sv 1910 4 3 / *viduriavimas su kraujais* Sv 1920 4 1 / *krūvinoji liga* Sv 1924 2 1; *žuvų gaudymas* Sv 1913 11 44 / *naktinės žuvys* Sv 1925 10–12 7.

1. 1. 2. Variantai

Pasitaiko, kad kai kurių dvižodžių ligų pavadinimų vartojami keli variantai, kartais variantiškai yra tik atskiri sudėtinių pavadinimų dėmenys, pvz.:

ausyse ūžimas Sv 1912 10 39 / *ūžimas ausy* Sv 1927 2–3 4, *galvos pleiskanos* Sv 1910 9 6 / *pleiskanos galvos* Sv 1925 3 3, *kietasis šankeris* Sv 1911 1 3 / *šankeris kietasis* Sv 1923 2–3 4, *kirmėlaitės spalinės* Sv 1923 4 3 / *spalinės kirmėlaitės* Sv 1924 2 4, *paslėpsnių utėlės* Sv 1920

4 4 / *utėlės paslėpsnių* Sv 1921 2 3, *uždegimas inkstų* Sv 1910 4 4 / *inkstų uždegimas* Sv 1913 9 34, *uždegimas plaučių* Sv 1910 4 4 / *plaučių uždegimas* Sv 1910 8 2,

ausų uždegimas Sv 1910 11 3 / *ausies įdegimas* Sv 1923 1 1, *nervų uždegimas* Sv 1909 6 4 / *nervų įdegimas* Sv 1925 6 4, *snarių uždegimas* Sv 1911 3 5 / *snario įdegimas* Sv 1925 8–9 4, *smagenų uždegimas* Sv 1911 8 5 / *smagenų įdegimas* Sv 1923 1 1,

drapaninės utėlės Sv 1915 1 2 / *utėlės drapanų* Sv 1921 2 2, *galvinė utėlė* Sv 1915 1 2 / *galvos utėlė* Sv 1921 3 4, *priepulos nuomarius* Sv 1910 1 4 / *priepuolinis nuomarius* Sv 1910 1 4, *utėlės paslėpsnių* Sv 1921 2 3 / *utėlės paslėpsninės* Sv 1921 4 4,

ikliuvusi kila Sv 1911 1 4 / *įkliuvusi kila* Sv 1911 11 4, *puslės uždegimas* Sv 1911 3 2 / *pūslės uždegimas* Sv 1921 1 1, *Sibiro maras* Sv 1910 2 2 / *Sybio maras* Sv 1910 2 3, *tikrasis nuomarius* Sv 1910 1 1 / *tikriausis nuomarius* Sv 1912 4 16,

įsisenėjęs reumatas Sv 1920 2 2 / *įsisenėjęs reumatizmas* Sv 1925 4 3, *staigūs reumatizmas* Sv 1910 5 2 / *staigus reumatas* Sv 1921 1 4, *tikrasis reumatizmas* Sv 1910 5 5 / *tikrasis reumatas* Sv 1911 3 3,

nosies sluoga Sv 1912 6 24 / *nosies sloga* Sv 1921 5 3, *ryklės sloga* Sv 1912 6 24 / *ryklės sluoga* Sv 1912 6 24,

utėlės pažastyse Sv 1924 4 3 / *utėlės pažasčių* Sv 1924 4 3, *utėlės slėpsnyse* Sv 1924 4 3 / *utėlės slėpsnių* Sv 1924 4 3.

2. Trižodžiai pavadinimai

Kiti irgi gausumu pasižymintys sudėtiniai ligų pavadinimai yra trižodžiai.

Su trimis lietuviškais dėmenimis, pvz.:

uždegimas / įdegimas – *akies dalių uždegimas* Sv 1913 11 44, *ausies vidaus įdegimas* Sv 1923 1 1, *ausies vidurių uždegimas* Sv 1921 1 4, *blauzdų kaulo uždegimas* Sv 1926 9–10 1, *burnos vidurio uždegimas* Sv 1914 3 11, *dantų smagenų uždegimas* Sv 1913 9 36, *galvos smagenų uždegimas* Sv 1922 3 1, *įsisenėjęs kaulo uždegimas* Sv 1927 1 3, *nosies vidaus įdegimai* Sv 1925 3 4, *plaučių plėvės uždegimas* Sv 1920 5–6 4, *pilvo plėvės uždegimas* Sv 1921 1 3, *pūlinis ėsnų uždegimas* Sv 1921 3 1, *seilėtekio ir ėsnų uždegimas* Sv 1921 2 3, *smagenų minkš-*

timų įdegimas Sv 1923 1 1, *smagenų plėvių įdegimas* Sv 1923 1 1, *smarkusis ausies uždegimas* Sv 1921 5 1, *staigusis raumenų uždegimas* Sv 1910 5 7–8, *šlapimo takų uždegimas* Sv 1927 6 3, *vidaus ausies uždegimas* Sv 1920 5–6 1, *vidaus inkstų uždegimas* Sv 1921 5 2, *vidurinės ausies uždegimai* Sv 1921 5 1, *vidurinių inkstų uždegimas* Sv 1909 4 3, *žaiždinis ėsny uždegimas* Sv 1921 3 1;

sloga – *aštrioji skilvio sloga* Sv 1912 4 15, *įsisenėjusi nosies sloga* Sv 1922 2 4, *įsisenėjusi skilvio sloga* Sv 1912 4 15, *plaučių vamzdžių slogos* Sv 1910 11 2, *vidurinės ausies sloga* Sv 1921 5 2;

džiova – *rankos sąnario džiova* Sv 1927 6 3, *smagenų plėvių džiova* Sv 1927 4 3;

gedimas / *išgedimas* / *sugedimas* – *burnos vidaus išgedimas* Sv 1920 5–6 2, *kojos kaulo gedimas* Sv 1927 6 4, *mirtinas kraujo sugedimas* Sv 1924 2 2;

puvimas / *išpuvimas* – *kulšies kaulo puvimas* Sv 1924 4 1, *nosies vidurių išpuvimas* Sv 1909 6 4;

ausies skylutės užsikimšimas Sv 1911 8 2, *ausų bubnelio prakiurimas* Sv 1925 10–12 3, *galvos kaulų sulužimai* Sv 1913 12 45, *galvos plaukų utėlės* Sv 1924 4 3, *gimtinės takų baltosios* Sv 1922 4–5 1, *kraujo išsiliejimas smagenyse* Sv 1927 1 3, *krauju spaudymas ar kosėjimas* Sv 1921 1 1, *kuno dalių atsiėmimas* Sv 1910 7 5, *lengvutės tikrosios rauplės* Sv 1910 8 3, *mėnesiniai raudonieji žiedai* Sv 1925 4 1, *nuolatinis šlapimo nelaikymas* Sv 1925 3 3, *pasiutusio šuns apriejimai* Sv 1922 4–5 2, *perdažnas srutų nuleidimas* Sv 1925 10–12 7, *smagenų plėvių suaugimas* Sv 1923 1 4, *širdies padidėjimas – pailgėjimas* Sv 1927 6 4, *žmogaus vidurių kirmėlės* Sv 1920 4 3;

su jungtuku ir – *barzdos dedervinės ir spuogai* Sv 1927 6 4, *lašuo-tas veidas ir rankos* Sv 1921 1 1, *peties ir rankos apdžiūvimas* Sv 1925 6 4, *plaukų slinkimas ir plikimas* Sv 1921 1 3, *strėnų ir kulšies sausgela* Sv 1921 2 1;

su prielinksniu iš – *kraujo iš nosies plūdimas* Sv 1920 5–6 4, *kraujo plūdimai iš gimtinės* Sv 1920 5–6 4, *kraujo plūdimas iš burnos* Sv 1913 10 37.

Keli pavadinimai yra su atvirkštine dėmenų tvarka, pvz.: *džiova plaučių liaukų* Sv 1925 2 4, *šlapimo sunkusėjimas* Sv 1921 6 4, *uždegimas tulžies pūslelės* Sv 1920 5–6 4.

Su dviem lietuviškais ir vienu svetimos kilmės dėmeniu. Kitų trižodžių ligų pavadinimų du dėmenys yra lietuviški, o vienas dėmuo – tarptautinis, bet pasitaikė pora pavadinimų, kurių vienas dėmuo yra svetimybė, pvz.:

kataras – ilgas nosies kataras Sv 1920 5–6 3, laibųjų žarnų kataras Sv 1925 4 3, skilvelio ir žarnų kataras Sv 1924 3 2, staigusis nosies kataras Sv 1924 4 2, storųjų žarnų kataras Sv 1925 1 3, vidaus ausies kataras Sv 1924 2 3, vidaus nosies kataras Sv 1924 2 4;

reumatas / reumatizmas – aštrusis sąnarių reumatas Sv 1922 3 3, įsisenėjęs raumenų reumatizmas Sv 1910 5 1–2, įsisenėjęs sąnarių reumatizmas Sv 1910 5 6, staigusis sąnarių reumatizmas Sv 1910 5 2;

paralyžius – akies raumenų paralyžius Sv 1925 3 4, kuno dalių paralyžius Sv 1910 7 5;

osteomielitas – blauzdos kaulų osteomielitas Sv 1928 1 3, dubens kaulų osteomielitas Sv 1928 1 3;

ašarų kanalo susiaurėjimas Sv 1928 4 3, atviras plaučių tuberkuliozas Sv 1925 6 1, didelis nervų suirimas Sv 1926 9–10 2, emoroidų kraujopludimas Sv 1913 10 38, Eustachijaus vamzdelių sluoga Sv 1912 6 24, galvos odos ekzema Sv 1913 2 8, kulšies nervo uždegimas Sv 1921 2 1, sunkus nervų suirimas Sv 1926 1–4 3, vidaus nosies polipai Sv 1922 1 4;

su jungtuku ir – kokliušas su „giedojimais“ ir vėmimais Sv 1910 7 2, skilvio ir žarnų influenza Sv 1910 11 2;

abelnai kruvinas viduriavimas Sv 1910 4 3, kaltūnai ant rankų pirštų Sv 1927 2–3 3 ir kt.

Vieno trižodžio pavadinimo pagrindinis dėmuo eina prieš sudėtinį pažyminį: *kilos krūtinės uždangalo* Sv 1911 11 1.

Su dviem lietuviškais ir vienu hibridiniu dėmenimis, pvz.: *chroninė nosies sloga* Sv 1928 4 3, *chroniškas akių uždegimas* Sv 1927 5 3, *epideminis smagenų įdegimas* Sv 1925 10–12 3 / *smagenų epideminis įdegimas* Sv 1925 10–12 1, *paausių epideminis patinimas* Sv 1925 10–12 1.

Su lietuvišku, tarptautiniu ir hibridiniu dėmenimis, pvz.: *chroniškas sąnarių reumatizmas* Sv 1910 5 6 / *reumatas sąnarių* *chroninis* Sv 1921 1 4 / *chroninis sąnarių reumatas* Sv 1922 3 3, *chroniškas raumenų reumatizmas* Sv 1910 5 1–2.

Su vienu lietuvišku ir dviem tarptautiniais dėmenimis: *alsavimo centrų paralyžius* Sv 1924 1 1.

Sinonimai. Tik kelių trižodžių ligų pavadinimų kai kurie dėmenys turi sinonimų. Vieni yra lietuviški, pvz.: *aštrusis skilvio kataras* arba *sloga* Sv 1912 4 15; *įsisenėjęs gimdos (gumbo) įdegimas* Sv 1922 4–5 1; *įsisenėjęs gumbo kataras (sloga)* Sv 1912 7 29; *trečiojo arba augštutinio migdolo padidėjimas* Sv 1923 5–6 2; *pilvo plonės trūkimas* Sv 1925 3 4 / *pilvo plėvių trūkimas* Sv 1928 1 3; kiti – tarptautiniai, pvz.: *kaulų ir gilių (glindų⁵) tuberkuliozas* Sv 1924 3 3; *paprastas šalinių (migdolų) uždegimas* Sv 1909 6 5; vienas pavadinimas turi ir lietuviškų, ir tarptautinį sinonimą: *nosies sloga (plautis, kataras) aštrioji* Sv 1921 1 2. Du trižodžiai ligų pavadinimai turi vienažodžių tarptautinių sinonimų, pvz.: *vasarinis vidurių praskydimas* arba *kolerina* Sv 1912 6 21; *vidurinių inkstų uždegimas* arba *nefritas* Sv 1921 2 3. Vienai ligai pavadinti vartojami trys trižodžiai sinonimai: *naktinis žuvų gaudymas* Sv 1910 4 5 / *gaudymas žuvų lovoj* Sv 1913 11 44 / *žuvų gaudymas naktimis* Sv 1925 3 4. Be to, ši liga vadinama ir dvižodžiais pavadinimais (plg. *žuvų gaudymas* Sv 1913 11 44 / *naktinės žuvys* Sv 1925 10–12 7).

Variantai. Dažniausiai variantai būna pavadinimai su atvirkštine žodžių tvarka, pvz.:

reumatas sąnarių chroninis Sv 1921 1 4 / *chroninis sąnarių reumatas* Sv 1922 3 3, *reumatas sąnarių įsisenėjęs* Sv 1921 1 4 / *įsisenėjęs sąnarių reumatas* Sv 1922 3 3, *smagenų epideminis įdegimas* Sv 1925 10–12 1 / *epideminis smagenų įdegimas* Sv 1925 10–12 3; *uždegimas paausinių zubiščių* Sv 1910 4 3 / *paausinių zubiščių uždegimas* Sv 1910 4 7;

vidurinių inkstų indegimas Sv 1925 5 3 / *vidurinių inkstų įdegimas* Sv 1925 10–12 3.

3. Daugiažodžiai pavadinimai

Vyrauja tokie keturžodžiai ligų pavadinimai, kurių visi dėmenys yra lietuviški, pvz.: *įsisenėję galvos odos šašai* Sv 1925 3 3, *perdidelis*

⁵ Žodyje yra korektūros klaida. Turėtų būti *glandų* (plg. *glanda* anat. „migdolinė gerklės liauka ties rykle“ LKŽ III 1956, *gilė* 3. „liauka“ LKŽ III 1956).

skilvio sunkių rugštumas Sv 1922 4–5 4, plaukuotųjų kuno dalių pleiskanos Sv 1913 2 7, sunkios plaučių vamzdelių slogos Sv 1910 7 4, tikras pačių plaučių uždegimas Sv 1910 4 4, užpakalio vartų niežėjimas su skaudėjimu Sv 1913 2 7, vidaus vokų plekšnelės įdegimai Sv 1924 4 2 ir kt. Nereti pavadinimai su trimis lietuviškais ir vienu tarptautiniu dėmeniu, pvz.: *k a t a r a s* – įsisenėjęs kataras ausies vidurių Sv 1912 10 39, įsisenėjęs kataras nosies gilumų Sv 1912 10 38, nosies vidaus bei ryklės kataras Sv 1921 6 3, vidaus vokų plekšnelės katarai Sv 1924 4 2; įsisenėjęs bronchitas su ilgu kosuliu Sv 1920 5–6 2, limfos gilelių pulinis uždegimas Sv 1913 1 3 ir kt. Pasitaikė tik keli keturžodžiai ligų pavadinimai, sudėti iš dviejų lietuviškų ir dviejų tarptautinių dėmenų, pvz.: *galvos raumenų ir nervų reumatas* Sv 1926 7–8 2, *plaučių viršūnių chronis kataras* Sv 1914 1 3, ir tiek pat pavadinimų su dviem lietuviškais, vienu tarptautiniu ir vienu hibridiniu dėmeniu, pvz.: *chroninis nosies landų kataras* Sv 1925 4 1, *diferitinis vidurinių inkstų uždegimas* Sv 1909 6 3. Aptikti du keturžodžiai pavadinimai, kurių vienas iš dėmenų turi sinonimą: *ūmus viduriavimas su apsinuodymo arba intoksikacijos reiškiniais* Sv 1928 3 1; *vidaus nosies ar ryklės apaugos (peraugos)* Sv 1921 6 3. Rasti du penkiažodžiai ligų pavadinimai, sudaryti vien iš lietuviškos kilmės dėmenų, pvz.: *kraujo pludimas iš kojų mėlynųjų guzų* Sv 1913 10 37, *vidurinių inkstų ir šlapimo puslės įdegimas* Sv 1924 4 2, ir vienas šešiažodis pavadinimas, kurio taip pat visi dėmenys yra lietuviški ir jų tvarka yra atvirkštinė: *uždegimas žarnų iš naujos ir visos vidurių plėvės* Sv 1910 4 3.

4. Pavadinimai su nomenklatūriniu žodžiu *liga*

Dvižodžiai ligų pavadinimai. Jų būna dvejopų:

pagal žodžio *liga* nebūtinumą – *drugio liga* Sv 1911 2 1 (plg. *drugys* Sv 1910 2 3), *kruvinoji liga* Sv 1924 2 1 (plg. *kruvinoji* Sv 1910 2 1), *miego liga* Sv 1914 6 24 (plg. *miegligė* Sv 1924 1 4), *niežų liga* Sv 1913 1 4 (plg. *niežai* Sv 1911 2 6), *nutukimo liga* Sv 1914 6 22 (plg. *nutukimas* Sv 1914 6 22), *pleiskanų liga* Sv 1920 4 2 (plg. *pleiskanos* Sv 1910 9 6), *rauplių liga* Sv 1914 4 13 (plg. *rauplės* Sv 1910 2 1), *rožės liga* Sv 1912 5 17 (plg. *rožė* Sv 1922 4–5 3), *utelių liga* Sv 1924 5–6 2 (plg. *utėlės* Sv 1920 1 1), *vėmimo liga* Sv 1924 2 3, *vėžio liga* Sv

1912 10 37 (plg. vėžys Sv 1912 10 37), *vištalakio liga* Sv 1921 6 4 (plg. *vištalakis* Sv 1920 3 4);

diabeto liga Sv 1925 2 2, *ekzemos liga* Sv 1912 7 31 (plg. *ekzema* Sv 1920 5–6 3), *isterijos liga* Sv 1912 5 19 (plg. *isterija* Sv 1910 1 4), *neurastenijos liga* Sv 1921 3 2 (plg. *neurastenija* Sv 1912 11–12 41), *osteomielito liga* Sv 1928 1 3 (plg. *osteomielitas* Sv 1913 2 7), *sifilio liga* Sv 1914 5 19 (plg. *sifilis* Sv 1912 7 26), *trachomos liga* Sv 1921 4 1 (plg. *trachoma* Sv 1920 3 3), *triperio liga* Sv 1925 2 1 (plg. *triperis* Sv 1913 8 32);

kaltūno liga Sv 1921 3 3 (plg. *kaltūnas* Sv 1912 7 25);

pagal žodžio *liga* būtinumą – *gumbo liga* Sv 1913 7 28 (nors plg. *gumbas* Sv 1910 5 1), *išaugimo liga* Sv 1925 1 3, *kaulų liga* Sv 1926 9–10 1, *kraujo liga* Sv 1922 4–5 4, *paveldėjimo liga* Sv 1927 5 2, *puola-moji liga* Sv 1913 4 13, *puslės liga* Sv 1928 3 3, *skalsagrudžių liga* Sv 1912 7 31, *sprando liga* Sv 1914 2 6;

Amerikos liga Sv 1923 1 1, *anglų liga* Sv 1920 5–6 1, *ispanų liga* Sv 1920 2 4, *prurigo liga* Sv 1926 9–10 4 (plg. *pranižimas* Sv 1925 8–9 3), *purpuros liga* Sv 1921 3 1, Šv. Valento *liga* Sv 1925 10–12 8.

Keleto pavadinimų rūšiniai dėmenys turi sinonimų, pvz.: *pastyri-mo liga* arba *tetanas (tampymo liga)* Sv 1915 1 1; *pleiskanų (ekzemos) liga* Sv 1912 7 31; *cukrinė liga* Sv 1912 3 12 / *cukraus liga* Sv 1925 2 2 (plg. *saldyligė* Sv 1913 2 7); *džiovos liga* Sv 1914 5 20 (plg. *džiova* Sv 1910 8 6) / *tuberkuliozo liga* Sv 1923 5–6 4 (plg. *tuberkuliozas* Sv 1924 3 2); *nuomirulio liga* Sv 1920 3 4 (plg. *nuomirulis* Sv 1921 6 3) / *nuo-mariaus liga* Sv 1921 5 4 (plg. *nuomarius* Sv 1913 3 9); *vandeninė liga* Sv 1921 2 2 / *vandens liga* Sv 1925 10–12 8.

Dviejų pavadinimų pagrindiniai dėmenys eina prieš rūšinius, pvz.: *ligos inkstų* Sv 1927 4 2, *ligos raumenų* Sv 1927 4 2.

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, dauguma pavadinimų turi vie-nažodžius atitikmenis.

Dvižodžiai ligų grupių pavadinimai. Pabrėžtina, kad daugiskaita *ligos* čia yra būtinas nomenklatūrinis žodis, pvz.:

pagal *organus* – *akių ligos* Sv 1912 3 11, *ausų ligos* Sv 1921 5 2, *dantų ligos* Sv 1922 3 4, *gerklės ligos* Sv 1922 1 4, *gimtinių ligos* Sv 1912 7 29, *gomurio ligos* Sv 1913 11 43, *krūčių ligos* Sv 1928 5 4, *nosies ligos* Sv 1913 11 44, *plaučių ligos* Sv 1920 5–6 4, *skilvio ligos* Sv

1927 4 3, *strėnų ligos* Sv 1922 3 3, *vidurių ligos* Sv 1921 4 3, *žarnų ligos* Sv 1913 1 3;

pagal *ligonį* – *moterų ligos* Sv 1912 7 29, *puodžių ligos* Sv 1924 4 2; *dvasios ligos* Sv 1928 5 1, *karo ligos* Sv 1915 1 1, *karščių ligos* Sv 1912 4 13, *kraujagyslių ligos* Sv 1913 10 40, *nagų ligos* Sv 1913 4 16, *odos ligos* Sv 1913 1 4, *plaukų ligos* Sv 1913 4 16, *proto ligos* Sv 1913 1 2, *pūliavimo ligos* Sv 1927 2–3 1, *smagenų ligos* Sv 1921 1 4, *veido ligos* Sv 1913 2 8, *vidaus ligos* Sv 1921 5 3; *nervų ligos* Sv 1914 1 4, *Vėneros ligos* Sv 1924 1 4; *epideminės ligos* Sv 1924 1 4.

Kelių ligų grupių pavadinimų lietuviški rūšiniai dėmenys turi lietuviškų sinonimų, pvz.: *kepenų ligos* Sv 1913 1 4 / *jeknų ligos* Sv 1913 4 16; *ryklės (šalinių) ligos* Sv 1912 7 31, *ryklės ligos* Sv 1913 11 43, *šalinių (migdolų) ligos* Sv 1922 3 4, *šalinių ligos* Sv 1923 5–6 2.

Trižodžių ligų pavadinimų aptikta tik keletas ir jie yra įvairūs, pvz.: *storos kraujagyslės liga* Sv 1921 5 1, *storųjų žarnų liga* Sv 1911 12 5, *veido odos liga* Sv 1921 2 3; *nervų siūlelių liga* Sv 1921 1 2, *snarių tuberkuliozo liga* Sv 1925 3 1; *mikrobinė užkrečiama liga* Sv 1915 1 1. Du pavadinimai turi dvižodžius atitikmenis, pvz.: *dėmėtiosios šiltinės liga* Sv 1927 4 2 (plg. *dėmėtoji šiltinė* Sv 1921 2 2), *plaučių džiovos liga* Sv 1920 3 1 (plg. *plaučių džiova* Sv 1924 1 3).

Trižodžiai ligų grupių pavadinimai. Šiek tiek rasta ir trižodžių ligų grupių pavadinimų, pvz.:

pagal *organus* – *ausies grybelio ligos* Sv 1911 8 2, *gimdos organų ligos* Sv 1921 6 2, *girdėjimo įtaisų ligos* Sv 1911 8 2, *nosies vidaus ligos* Sv 1923 1 3, *sunkios inkstų ligos* Sv 1925 5 2, *sunkios plaučių ligos* Sv 1925 5 2, *sunkios širdies ligos* Sv 1925 5 2, *šlapinimos takų ligos* Sv 1926 9–10 1, *užpakalinės žarnos ligos* Sv 1913 8 32, *vidaus nosies ligos* Sv 1925 2 4, *vidurinių inkstų ligos* Sv 1913 1 4;

pagal *ligonį* – *moterų organų ligos* Sv 1922 1 4, *vaikų limpamos ligos* Sv 1928 4 1;

biaurios lyties ligos Sv 1914 3 10, *galvos odos ligos* Sv 1914 1 4, *galvos smagenų ligos* Sv 1922 3 3, *plaukų šaknelių ligos* Sv 1925 1 3.

Vieno ligų grupės pavadinimo dėmuo pavartotas ir paprastąja, ir įvardžiuotine forma, kurias teoriškai galima laikyti pseudovariantais: *aštriosios apkrečiamos ligos* Sv 1924 5–6 1 / *aštrios apkrečiamos ligos* Sv 1924 5–6 1.

Vienas pavadinimas turi sinoniminių dvižodžių atitikmenų: *lyties įtaisų ligos* Sv 1912 11–12 42 / *lyties organų ligos* Sv 1924 2 4 (plg. *lytinės ligos* Sv 1911 3 5 / *lytiškos ligos* Sv 1914 6 24 / *lyties ligos* Sv 1921 3 3).

Viena ligų grupė yra įvardyta trižodžiu ir keturžodžiu pavadinimais, kurie yra sinonimai: *širdies ir kraujagyslių ligos* Sv 1921 1 4 / *širdies ir kraujo gyslų ligos* Sv 1914 1 3.

Pasitaikė tik vienas keturžodis ligų grupės pavadinimas: *šlapinimos kanalo įsisenėjusios ligos* Sv 1912 11–12 42.

5. Pavadinimai su lotyniškais ir kitų kalbų atitikmenimis

Greta kai kurių vienažodžių ir sudėtinių ligų pavadinimų skliausteliuose (dažniausiai) yra pateikiami jų lotyniški atitikmenys, nes gydytojams tai įprastas ir dažnai būtinas dalykas, pvz.: *nemiga* (*agrypnia*) Sv 1921 1 1, *raudonukė* (lot. *Rubeola*) Sv 1909 5 5, *riemu* (*pyrosis*) Sv 1921 1 4 ir kt.; *antgalio užsiveržimas* (*paraphymosis*) Sv 1920 5–6 1, *blauzdų nugedimas* (*ulcera cruris*) Sv 1920 5–6 2, *karščiai po gimdymo* (*febris puerperalis*) Sv 1920 4–5 4 ir kt.; *dvokianti nosies sloga* (*ozæna*) Sv 1920 5–6 3 ir kt.; *ausies būbnelio ir vidaus uždegimas* (*otitis media et interna*) Sv 1920 5–6 1, *ausies kanalo išorinis uždegimas* (*otitis externa*) Sv 1920 5–6 2.

Pasitaikė atvejis, kai ta pati liga viename straipsnyje yra įvardyta lotyniškai *vitaligo* Sv 1924 2 2, o kitame ji pavadinta lietuvišku sudėtinio pavadinimu *baltosios dėmės* Sv 1924 5–6 4, ir kai skliausteliuose pateiktas ne lotyniškas, o priešingai, lietuviškas pavadinimas: *delirium tremens* (*drebamasis pamišimas*) Sv 1924 1 1.

Kelių ligų pateikti tik lotyniški vardai, galbūt autoriai nerado šių ligų lietuviškų atitikmenų, pvz.: *anthrax* Sv 1924 1 4 (plg. *anthrax* – 1. juodligė, 3. žr. *carbunculus* MTŽ 1980, *carbunculus* – karbunkulas, *piktvotė* MTŽ 1980), *gonorea* Sv 1925 2 2 / *gonorrhea* Sv 1924 1 4 (plg. *gonorrhoea* – gonorėja MTŽ 1980), *mania* Sv 1925 6 2 (plg. *mania* – manija MTŽ 1980), *melancholia* Sv 1925 6 2 (plg. *melancholia* – melancholija MTŽ 1980), *gastritis hyperacidosa* Sv 1925 2 1, *neurosis cordis* Sv 1914 6 24 (plg. *neurosis cordis* – širdies neurozė, *nervinis širdies veiklos sutrikimas* MTŽ 1980), *ozæna foetida* Sv 1912 5 20.

Keli vienažodžiai lietuviški ligų pavadinimai turi ne tik lotynų, bet ir įvairių kitų kalbų atitikmenų, pvz.: *įnosės* (lot. *malleus humidus*, rus. *sap*) Sv 1920 5–6 3, *šarbukas tikrasis* (lot. *scorbutus*, rus. *cinga*) Sv 1921 3 1; *beriamoji šiltinė* (rus. *sypnoj tif*, lenk. *tyfus plamisty*) Sv 1915 1 1; *raupai*, lotyniškai *lepra*, lenkiškai *trąd*, rusiškai *prokaza* Sv 1910 9 7, *rauplės* (lot. *variola vera*), rus. ir lenk. *ospa* Sv 1910 9 7; *pasiutimo liga* (lot. *Lyssa*, *Rabies*, *Hydrophobia*. Vok. – *Wutkrankheit*, *Tollwut*, *Hudswot*, *Wasserscheu*, Pran. – *Rage*, Angl. – *Rabies*, *Canine Madness*) Sv 1923 2–3 1. Vienas pavadinimas pateiktas tik su rusišku atitikmeniu: *varlakis* (*užtrina*, *vištakis*, rus. *mozol*) Sv 1921 2 3.

6. Rūšinių dėmenų įvardžiavimas

Neretai rūšiniai dėmenys *Sveikatoje* reiškiami įvardžiuotiniais būdvardžiais ar dalyviais, pvz.: *aklosios žarnos uždegimas* Sv 1920 5–6 1, *angliškoji liga* Sv 1925 3 1, *apkrečiamosios baltosios* Sv 1922 4–5 1, *apvaliosios kirmėlės* Sv 1920 4 3, *apvaliosios ilgosios kirmėlės* Sv 1920 4 4, *aštrioji sloga* Sv 1921 1 2, *aštrusis bronchitas* Sv 1920 5–6 2, *baissioji džiova* Sv 1920 3 2, *baissioji geltligė* Sv 1912 10 37, *baltosios antdrapanės* Sv 1922 4–5 1, *biaurioji liga* Sv 1911 1 1, *chroniškasis reumatizmas* Sv 1910 5 6, *didysis nuomarius* Sv 1910 1 1, *greitoji džiova* Sv 1927 4 4, *grįžtamoji šiltinė* Sv 1914 3 10, *histeriškasis nuomarius* Sv 1911 2 7, *ilgasis bronchitas* Sv 1920 5–6 2, *ilgasis drugys* Sv 1920 4 2, *ilgoji rožė* Sv 1920 5–6 2, *juodosios rauplės* Sv 1910 8 2, *kerpamosios dedervinės* Sv 1920 4 2, *kietoji opa* Sv 1925 6 4, *mažasis nuomarius* Sv 1910 1 7, *minkštasis šankeris* Sv 1911 1 5, *minkštosios karpos* Sv 1913 6 24, *netikrasis nuomarius* Sv 1910 1 1, *paprastasis kraujo užsikrėtimas* Sv 1920 5–6 4, *pradedamoji džiova* Sv 1920 5–6 3, *prigimtosios karpos* Sv 1913 6 24, *raudonieji inkštirai* Sv 1921 1 4, *rudosios pleiskanos* Sv 1912 7 28, *saldieji niežai* Sv 1921 1 4, *sausosios galvos pleiskutės* Sv 1913 10 40, *sausosios pleiskanos* Sv 1913 2 7, *staigusis kudikių paralyžius* Sv 1914 2 8, *staigusis raumenų reumatizmas* Sv 1910 5 1, *staigusis sąnarių ir raumenų reumatizmas* Sv 1921 4 3, *tikrasis difteritas* Sv 1909 4 4, *tikrasis sifilis* Sv 1926 11–12 1, *tikroji kolera* Sv 1912 7 25 ir kt. Kelių pavadinimų dėmenų tvarka yra atvirkštinė, pvz.: *inkštirai paprastieji* Sv 1920 5–6 3, *šiltinė dėmėtoji* (*margoji*, *beriamoji*) Sv 1921 2 1.

Beje, aptikta atvejų, kai tos pačios ligos pavadinimo rūšinis dėmuo reiškiamas ir paprastąja, ir įvardžiuotine būdvardžio ar dalyvio forma, pvz.: *kietasis šankeris* Sv 1911 1 3 / *kietas šankeris* Sv 1922 3 3, *neatsodinamosios kilos* Sv 1911 11 3 / *neatsodinamos kilos* Sv 1911 11 5, *paprasti niežai* Sv 1925 3 2 / *paprastieji niežai* Sv 1925 3 2, *tikros rauplės* Sv 1910 8 3 / *tikrosios rauplės* Sv 1910 8 3, *sausosios dedervinės* Sv 1921 1 4 / *sausos dedervinės* Sv 1924 4 2, *sunkusis kokliušas* Sv 1910 7 3 / *sunkus kokliušas* Sv 1925 4 4, *užkrėčiamos pleiskanos* Sv 1910 9 6 / *užsikrėčiamosios pleiskanos* Sv 1910 9 6. Abi išvardytų ligų pavadinimų rūšinių dėmenų formos teoriškai laikytinos pseudovariantais. Iš pateiktų šios grupės pavyzdžių aiškiai matyti, kad keliais atvejais tame pačiame straipsnyje rūšinis dėmuo lygia greta vartojamas abiem formomis – paprastąja ir įvardžiuotine, keletu atvejų vartosenoje būta atžangos, t. y. ankstesniuose straipsniuose vartotos įvardžiuotinės, o vėlesniuose – paprastosios formos.

Apibendrinamosios išvados

1. Lietuvos ūkininko priedas *Sveikata* ne tik tęsė jau bent prieš pusantro šimto metų pradėtą medicinos žinių skleidimo, jų populiarinimo tarp žmonių darbą, bet ir neabejotinai jį išplėtojo ir patobulino. Tai labai gerai atsispindi ir terminijoje. Ligų pavadinimų tikrai yra gausu, jie įvairios kilmės ir sandaros.

2. Vienažodžius ligų pavadinimus daugiausia sudaro grynai lietuviški žodžiai. Nors nemažai dar yra ir tarptautinių žodžių, daugelis jų turi lietuviškus atitikmenis. Ir sudėtinius pavadinimus dažniausiai sudaro lietuviški žodžiai. Taigi vyrauja lietuviška leksika, tačiau medicinos terminijos grynumą dar mažina neretos svetimybės, pvz.: *brantai*, *džuma*, *išpanka*, *kaltūnas*, *karbunka*, *kyla*, *mozoliai*, *padlicas*, *parušenija*, *pavietrė*, *plėmai* (*rudi kūno plėmai*), *prancai*, *sibirska jazva*, *škrupai*, *valasnykas*, *zubiščiai* (*paausinių zubiščių uždegimas*).

3. Daugiausia *Sveikatoje* yra sudėtinių – dvižodžių ir trižodžių – ligų pavadinimų, kurių dauguma sudaryti iš lietuviškų dėmenų, nors nemažai sudaryta ir iš mišrios kilmės dėmenų (dažniausiai vienas dėmuo tarptautinis, rečiau – svetimybė). Atskirą grupę sudaro sudėtiniai ligų ir ligų grupių pavadinimai su nomenklatūriniu žodžiu *liga*,

bet čia yra ir perteklinių pavadinimų, pvz.: *drugio liga*, *rožės liga* ir kt. Dvižodžių ir trižodžių ligų pavadinimų gausa rodo terminijos plėtojimąsi, kalbamo raidos tarpsnio medicinos terminijos tobulėjimą.

4. Nors pasitaiko rašybos įvairavimo atvejų, nenusistovėjusių fonetikos, gramatikos ar kt. dalykų, tačiau apskritai dauguma *Sveikatos* ligų pavadinimų yra gana taisyklingi. Daugeliui sudėtinių pavadinimų yra būdinga dabartinėje bendrinėje kalboje įprasta pažyminio ir pažymimojo žodžio tvarka.

5. Vienažodžiai ir sudėtiniai (daugiausia dvižodžiai, o dažniausiai tik atskiri jų dėmenys) ligų pavadinimai ypač išsiskiria sinonimų ir variantų gausa. Kadangi priedas buvo leidžiamas medicinos žinių populiarinimo tikslais ir skiriamas plačiajai visuomenei, tai autoriai gal labai ir nesistengė, o neretai dar ir neįstengė išvengti sinonimų – tai buvo ne tik medicinos terminijos kūrimosi laikotarpis, bet ir pačios bendrinės kalbos leksika dar buvo nenusistovėjusi.

6. *Sveikatoje* vartojami ligų pavadinimai jau turi būdingų mokslinės terminijos bruožų – greta daugelio vienažodžių ir sudėtinių ligų pavadinimų yra pateikiami jų lotyniški atitikmenys; kartais tarptautinis terminas pateisinamas – „daktariškai pavadinus“; rūšinėms sąvokoms įvardyti vartojamos įvardžiuotinės formos.

7. Beveik per dvidešimt priedo leidimo metų lietuviškoji medicinos terminija tampa grynesnė, taisyklingesnė ir moksliskesnė, bet dar lieka gerokai variantiška.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- Bibliografija 1969: *Lietuvos TSR bibliografija (1547–1861)* 1, Vilnius.
Biržiška V. 1929: *Lietuvių bibliografija* 3. *Spaudos uždraudimo laikas (1865–1904 m.)*, Kaunas.
Biržiška V. 1935: *Lietuvių bibliografija* 4. (1905–1914 m.) 1 (1905–1909 m.), Kaunas.
Biržiška V. 1939: *Lietuvių bibliografija* 4. (1905–1914 m.) 2 (1910–1914 m.) 1, Kaunas.
Grinius K. 1922: *Medicinos žinių populiarizacija ir lietuvių medicinos knygų sąrašas*, Kaunas.
LKŽ III 1956: *Lietuvių kalbos žodynas* 3, Vilnius.
LTE VII 1981: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 7, Vilnius.

ME I 1991: *Medicinos enciklopedija* 1, Vilnius.

MTŽ 1980: *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius.

Sv – *Sveikata*, 1909–1928.

THE NAMES OF DISEASES IN *LIETUVOS ŪKININKAS* SUPPLEMENT *SVEIKATA* (1909–1928)

Summary

This article deals with the names of diseases in *Lietuvos ūkininkas* supplement *Sveikata*, which was published between 1909–1928. In respect of structure, one-word and complex names of diseases could be differentiated. Complex names are two-word, three-word or multi-word names. In respect of origin, names of diseases can be Lithuanian, of foreign origin or hybrid. One-word names most often are Lithuanian. There are quite a lot of international words, many of them have Lithuanian equivalents. The purity of the medical terminology is diminished by frequent barbarisms. Most of terms in *Sveikata* are two-word or three-word names of diseases, most of which are made from Lithuanian elements. There are also quite a lot of names of mixed origin when one element (or two) is Lithuanian and another one – foreign (more often it is an international word, less frequently - barbarism). The names of diseases and names of their groups with the word *liga* (disease) are discussed separately. The abundance of two-word and three-word names of diseases reflects the development of terminology during the period examined. Despite some cases of the orthographic variations, unsettled phonetics, grammar and other things, most of the names of diseases in *Sveikata* are quite regular. Names of diseases (especially two-word terms and most often only their elements) have plentiful synonyms and variants. Since the supplement *Sveikata* was published with the objective of popularising medical knowledge and was aimed at the general public, the authors of it did not make a special effort to avoid synonyms and sometimes were even not able to try – this was the stage when not only medical terminology was developing, but also common language was not fully settled. The names of diseases in *Sveikata* already have the characteristic features of scientific terminology – most names are given with their Latin equivalents, specific concepts are named using pronominal forms of adjectives and participles. The names of diseases in *Sveikata* are an interesting and valuable material in a historical respect. *Sveikata* not only continued the job of popularisation of medical knowledge, which was started about one hundred and fifty years ago, but undoubtedly developed and improved it, therefore during about twenty years when this supplement was being published the medical terminology became more pure, precise and scientific, though still quite variable.

Palmira ZEMLEVIČIŪTĖ
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas palmira@lki.lt

Gauta 2004-10-27